

Den norske rigsantikvars¹⁾ velkomsttale ved have-seminaret i Frederiksstad 19.-21. september 1985²⁾

Jeg er meget glad over å få anledning til å åpne dette seminaret. Det er gått både en og to generasjoner siden noen her i landet har arbeidet seriøst med hagehistorie, for ikke å si hagerestaurering. Jeg skal ikke benekte at arbeidet i de seneste 2-3 år kan være blitt intensifisert delvis på grunn av en tilfeldig fødselsdag³⁾; jeg kan heller ikke unnslå at min egen interesse i et hvert fall stammer fra denne dag.

Norge har ligget bak de nordiske naboland i denne sammenheng, for ikke å snakke om vår plass i det internasjonale bilde – eller rettene vår manglende plass. Dette sørgelige forhold har landets eldste bevaringsorganisasjon – som er nasjonalt rettet – tatt opp i samarbeid med den yngste bevaringsorganisasjon i landet – som er internasjonalt rettet. Det forekommer meg å være et fullkomment team.

Når Fortidsminneforeningen og ICOMOS⁴⁾ nå har tatt initiativet til dette seminaret – og det på internordisk plan – så skal begge parter takkes varmt. Fortidsminneforeningen av formannen i ICOMOS- og ICOMOS av Riksantikvaren – eller omvendt.

En helt spesiell takk skal imidlertid bringes til UNESCO. Denne verdensorganisasjon følger gjennom Den norske nasjonalkommisjon for UNESCO med i det vi gjør. Den er lydhør for våre ønsker og hjelper oss så langt den kan. I dette tilfelle har den strukket seg særlig langt og jeg er spesielt glad for at dette seminaret har fått den internasjonale overbygning – og den direkte økonomiske støtte – som initiativet fortjener. Er det noe som er internasjonalt i ordets egentlige forstand, er det behovet for hegning om og forskning innen hagekunst. Som sterkt tilbakeliggende land innen dette felt, vil jeg at det først og sist skal rettes en honnør til UNESCO og ICOMOS.

Hva er så en have? La oss søke noen definisjoner. Japanerne har et ordtak som sier: »Søker du lykken for en natt, så finn den hos en elskerinne. Søker du lykken for lengre tid, så gift deg. Søker du lykken for livet, så kultiver din have«. Dette avspeiler en holdning til haven som forteller om årtuseners erfaring – både om elskov og hagekunst.

Ofte nok har det vært barskere her i nord. Nylig hørte jeg en norsk definisjon – »Have? Det er å kvele det som vil gro – og dyrke det som ikke vil gro«. Ut fra klimatiske og botaniske vurderinger, har vel noen hver av oss erfart en viss sannhet i dette.

Kanskje den korteste definisjon på en have er denne: »En have er en prosess«. I dette ligger det ikke-statistiske, det evig fornyende om en tør si det: det anti-antikvariske! I dette ligger at man hele tiden erkjenner at i havens vesen ligger årstidenes skiftning, – vekst, fornyelse, blomstring og frukt. Uigjenkallelig er oppsmuldring, oppløsning og fornyet vekst en del av prosessen. Alle haver må fornye seg. Haven er i sitt vesen en prosess, og derfor »ikke-autentisk« i den forstand at visse elementer av den alltid må fornyes. Slik er tanken bak pleien av Østens tempel. Nølende erkjenner vi at slik er det ikke i den norske stavkirke. Mens vi kjemper imot enhver utskiftning af svill eller stav, byttes blomster og busker i Østens haver. Sett under evighetens synsvinkel – og formet for gudenes blikk – er det viktig at helhetskonsepsjonen holdes fast og bringes videre til neste generasjon i sin fulle glans. Dette kan i Østens perspektiv synes viktigere enn at råtnende svill skal vitne om nordisk evig ekthet.

Slik står Østens filosofi mot Vestens. Haven er dens prosessfullmektig, autentisiteten dens aktor.

Men skal vi forsøke å trenge enda litt dypere i havens verden og vesen, må vi gå etymologisk til verks. På engelsk betyr *Garden* »an enclosed cultivated ground«. Det er direkte avledet av fransk *Jardin*, som er avledet av italiensk *Giardino*, fra romansk *Gardino* som igjen kommer fra germansk *Gardon*. Hele tiden dreier det seg om en innhegnet og lukket område. Dette er det vesentligste element i grunnbetydningen. Hittil synes det greit, men så går vi videre til gammelfrisisk *Garda*, gammelgermansk *Garto*, og så gammelnorsk *Garðr*. Og dermed er vi kommet til moderne norsk *Gard*.

I etymologisk beruselse tar vi gjerne med at oldnorsk *Garðr* er det samme som gammelslavisk *Gardu*, som på russisk er *Gorod* – betegnelsen for by, slik vi for eksempel kjenner det fra *Novgorod*.

Og her er ringen sluttet: russisk *Gorod*, by, omringet av mur, *Jardin* på fransk, *Garden* på engelsk – og *Yard* for den saks skyld – er det samme som det gammelnorske *Gard*, hvor fellesnevneren hele tiden er det beskyttende, omsluttede, hegnede område.

Hva så med det norske *Have*? Der synes ingen forbindelse med hva vi hittil har forsøkt å finne. Kanskje kan en dansk og bergensk bakgrunn forkludre det hele. Har vi havesyke? Går vi imidlertid rett til primærkilden, gammelnorsk, finner vi *Hegna*, derav *Hage*, som betyr det hegnede, det beskyttede område. Grunnbetydningen er hele tiden den samme: det av mur eller gjerde hegnede område – *gorod*, *gard*, *hage*.

Denne gjennomgang tror jeg kan si oss alle noe om havens egentlige vesen – det område som er beskyttet. Og beskyttelsen har nok i utgangspunktet vært rettet mot inntrengende dyr. Vi er altså meget langt tilbake i tiden i vår del av verden idet hagebegrepet dannes, det være seg steinalder eller overgangen til bronsealder.

Om enn dette er langt tilbake i Vestens forstand, så blir perspektivet utvidet når vi vender blikket mot Østen. Mens vi ristet runer og petroglyphene⁵⁾ ble malt, hadde man i det fjerne Østen og det nære Østen, utviklet hager som vi i dag knapt kan formidle opplevelsen av. Jeg skal heller ikke forsøke, men bare lytte til den etymologiske vitenskap som vet å fortelle at på gammelpersisk og siden i den islamske verden, er ordet for *Hage* og *Paradis* det samme.

Det gir unektelig spennende perspektiver for både religionsforskere, historikere og hagespesialister. Vi kan ikke hengi oss til slike vyer, men bare si at benevnelsen for den sentrale del af haven i disse kulturområder kalles *Bonegah*.

Det var gjerne en liten øy, sentralt beliggende omgitt av vann eller kanaler, hvor der var en paviljon. Det var det intime sentrum hvor det egentlige skjedde – elskovens tempel – hva vet vi? – Det var havens sentrum, dens hjerte og ordet for denne del av hagen var det samme som for hjerte: *Bonegah*.

Vi er i dag i Østfold, og hele Østfold er på en måte en blomstrende hage. Vi er videre i Østfolds sentrum: Isegran. En liten øy omgitt av kanaler, fylkets egentlige hjerte. Isegran er dets *Bonegah* i denne haves kulturliv. Måtte det blomstre og bære frukt etter det initiativ som Fortidsminneforeningen og ICOMOS har tatt!

1) *Stephan Tschudi-Madsen*, riksantikvar 1978, dr. philos. 1957, medl. af Videnskaps-Akademiet 1965, magister i kunsthistorie 1950. Visiting professor ved University of California 1966-67, regents prof.smst. 1973. Bestyrer af Inst. f. Kunsthistorie 1956-58, konservator for Akershus Slott 1960-78, medl. af Statens Museumsråd 1978-82, Statens Kulturminneråd 1979, form.f. Norske Minnesmærkers Fond, ICOMOS-Norge og præsident f. det internationale råd, vicepræsident for World Heritage Committee fra 1983.

2) angående dette se beretningen nedenfor s. 00.

3) rigsantikvarens 60-års fødselsdag.

4) International Council on Monuments and Sites ∅: Internationalt Råd for Bevaring af Fortidsminder.

5) Bogstaver og tegn på klipper og sten.

